מבט על

כשהקידוח הופך לכוח: האסטרטגיה האנרגטית של טורקיה

הנרי סגמן[1] | גיליון 2222 | 17 בנובמבר 2026

בשנים האחרונות חוללה טורקיה שינוי עמוק במדיניות החוץ והביטחון שלה: מצרכנית אנרגיה תלויה ומדינת מעבר פסיבית, לשחקנית אקטיבית המקרינה עוצמה ימית הרחק מחופיה. באמצעות צי ספינות קידוח וסקר בבעלות ממשלתית מלאה (TPAO) ובליווי צמוד של חיל הים הטורקי, אנקרה פועלת באופן עצמאי באזורים ימיים רגישים – החל ממעורבות במאבקי הגבולות הימיים במזרח הים התיכון (סביב קפריסין ואיי יוון), דרך פיתוח מאגרים בים השחור ועד לנוכחות במרחבי הים האדום ומבואות מפרץ עדן. בסומליה קיבלה אנקרה מנדט להגנה ימית לצד זכויות בלעדיות לחיפושי גז ונפט במרחבי האוקיינוס ההודי. מהלכים אלו מבססים מודל משולב – "Hub אנרגטי" – הממזג שליטה במשאבי טבע, נוכחות ימית אסרטיבית ומתן חסות ביטחונית למדינות מארחות. מודל זה מציב אתגר לחופש הפעולה האנרגטי של ישראל ולמערכת הבריתות האזורית שלה במזרח הים התיכון ובפתחו של הים האדום.

בשני העשורים האחרונים ניצבת מדיניות החוץ והביטחון של טורקיה בסימן שאיפה אחת מרכזית: המעבר משחקן אזורי פסיבי ומגננתי לשחקן עצמאי בעל יכולת הקרנת כוח מעבר לגבולותיו. מימוש חזון זה נתקל במחסום מבני כבד – התלות העמוקה בייבוא אנרגיה. טורקיה מייבאת למעלה מ-90% מתצרוכת הנפט והגז שלה, פער מבני עמוק לעומת יצואניות אנרגיה אזוריות הנהנות מעצמאות אנרגטית ועתודות עשירות, דוגמת אזרבייג'אן וקזחסטן. תלות זו מחריפה בשל הישענותה הכבדה של אנקרה על מספר מצומצם של ספקיות דלקים, ובראשן רוסיה ואיראן לצד מקורות משלימים בעיראק ובאזרבייג'אן. מצב זה מכביד על מאזן התשלומים, מזין גירעון מסחרי כרוני ומגביל את חופש התמרון של אנקרה מול ספקיות האנרגיה המרכזיות שלה.

לאור זאת, המנהיגות הטורקית הגיעה למסקנה ברורה: עצמאות אסטרטגית אינה אפשרית בלי עצמאות אנרגטית. הגישה המסורתית, שהתמקדה בהבטחת נתיבי אספקה ובניצול מיקומה של טורקיה כגשר מעבר (Transit Hub) בין מזרח למערב, הוערכה מחדש כבלתי מספקת. במקומה הוגדר יעד חדש – מעבר למדיניות אקטיבית של חיפוש, הפקה ושליטה מלאה בשרשרת הערך של האנרגיה.

דלות המשאבים ביבשה הובילה את אנקרה להעתיק את מרכז הכובד אל המרחב הימי – מהמדף היבשתי והמים הכלכליים (EEZ) בים השחור ובים התיכון, ועד לזירות מרוחקות באוקיינוס ההודי. מהלך זה כרך יחד את הדרישה לדלקים עם שאיפותיה הגיאופוליטיות של טורקיה, והפך את חיפושי הנפט והגז לזרוע ישירה של הביטחון הלאומי והשפעתה האזורית.

אנקרה אינה מסתפקת עוד בהבטחת צרכיה המקומיים. היא פועלת להפוך את האנרגיה למנוף השפעה בזירה הבינלאומית. הפעילות הטורקית חרגה מגבולות המים הטריטוריאליים שלה לעבר אזורים בעלי רגישות גיאופוליטית גבוהה, תוך שילוב הדוק בין ביטחון לאומי, דיפלומטיה אקטיבית, מדיניות חוץ אסרטיבית ויכולות תעשייתיות-טכנולוגיות עצמאיות. צי הקידוח והסקרים אינו עוד כלי הנדסי בלבד, אלא זרוע ביצועית מרכזית של מדיניות החוץ והביטחון של אנקרה.

---

[1] הנרי סגמן הוא סטודנט לתואר שני במחלקה למדע המדינה, אוניברסיטת בר־אילן ומתמחה במכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS).

צי הקידוח והסקרים של טורקיה – התשתית למימוש האסטרטגיה

המעבר של טורקיה למדיניות אנרגיה אקטיבית נשען על שינוי תפיסתי עמוק: המעבר מתלות מוחלטת בחברות בינלאומיות (למשל, Shell, BP, Eni) לבניית עצמאות טכנולוגית ומבצעית מלאה. בעבר, כל פעילות חיפוש וקידוח במים עמוקים חייבה את אנקרה להתקשר עם תאגידים זרים, שנרתעו לא פעם מאזורים שנויים במחלוקת מסיבות פוליטיות או משפטיות.

כדי לעקוף מגבלה זו, הובילה הממשלה הטורקית אסטרטגיה של רכישה ופיתוח עצמאי של ספינות קידוח וסקר סיסמי. המהלך הובל על ידי חברת הנפט הלאומית של טורקיה (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı – TPAO), שהפכה בתוך שנים ספורות מחברה מקומית לשחקנית בינלאומית בעלת אחד מציי הקידוח המתקדמים בעולם. עצמאות זו מעניקה לאנקרה חופש פעולה חד־צדדי המאפשר לה לעקוף את מגבלות הדין הימי. מאחר שטורקיה אינה חתומה על אמנת האו"ם למשפט הים (UNCLOS) ואינה מכירה בזכויות הכלכליות הנגזרות ממנה עבור איי יוון וקפריסין, היא מנפיקה בעצמה את רישיונות החיפוש ישירות ל-TPAO ללא תלות באישור בינלאומי. כך מסוגלת אנקרה לשגר ספינות מחקר וקידוח גם למים השנויים במחלוקת חריפה, ולהשתמש בצי הלאומי כמכשיר לקביעת עובדות בשטח ולהפגנת ריבונות.

<u>מחקר סיסמי, קידוח מים עמוקים והשלמת שרשרת הערך</u>

פיתוח הצי של TPAO ביסס בהדרגה יכולת מבצעית עצמאית מקצה לקצה – החל מסקרים סיסמיים לאיתור מבנים גיאולוגיים, דרך קידוחים במים עמוקים ועד להפקה תעשייתית בלב ים. שמות הכלים, שנשאבו במכוון מעברה העות'מאני והטורקי של המדינה (סולטאנים, מצביאים ואדמירלים), נועדו לעגן את תביעותיה הימיות של אנקרה במסגרת דוקטרינת "המולדת הכחולה".

בניית מערך הקידוח וההפקה התבססה על שלושה נדבכים עיקריים המשלימים יחד את שרשרת הערך הימית:

שלב המיפוי והסקר הסיסמי: התשתית למבצעי הקידוח נשענת על ספינות המחקר הסיסמי, שתפקידן למפות את קרקעית הים ולאתר מבנים גיאולוגיים בעלי פוטנציאל הידרוקרבוני. מהלך זה נפתח ברכישת ספינת ה-*Barbaros Hayreddin Paşa* (על שם האדמירל העות'מאני חייר א-דין ברברוסה) ב-2013, שביצעה מיפוי דו-ממדי ותלת-ממדי נרחב בים התיכון ובים השחור. אליה הצטרפה ב-2017 ה-*Oruç Reis* (על שם אחיו של ברברוסה), שנבנתה במספנות טורקיות. פעילותה של *Oruç Reis* עמדה במוקד החיכוך הימי בין יוון וקפריסין ב-2020, וכיום היא משמשת כחלוץ המיפוי במשימות מרוחקות במים הכלכליים של סומליה.

מערך הקידוח במים עמוקים – מדור שישי לשביעי: צי הקידוח של אנקרה התפתח בשני גלים טכנולוגיים עיקריים:

- **ספינות הדור השישי והזירה הקרובה:** גל הרכש הראשון ביסס את היכולת לפעול בעומקי מים של עד 3,000 מטר ולעומק קידוח מרבי של 12,000 מטר. ספינת הדגל *Fatih* (מהמט הכובש), שנכנסה לשירות ב-2018, חוללה את נקודת המפנה הטורקית עם <u>גילוי שדה הגז "סקריה" בים השחור ב-2020</u>. לצדה הופעלה הספינה *Yavuz* (סלים האמיץ), <u>שהוצבה בעיקר במזרח הים התיכון</u> בליווי ספינות מלחמה כדי לאתגר את גבולות המים הכלכליים מול קפריסין, וכן הספינה *Kanuni* (סולימאן המחוקק), המתמחה בעבודות השלמה ובדיקת בארות <u>בשילוב הדוק עם *Fatih*</u>.
- **ספינות הדור השביעי וההקרנה הבינלאומית:** כניסתן של ספינות הדור השביעי המתקדמות שדרגה את טווח הפעולה והטכנולוגיה של הצי. ה-*Abdülhamid Han* (עבדול חמיד השני), שהצטרפה ב-2022 ומסוגלת לקדוח לעומק של כ-12,200 מטר, <u>מייצגת את חוד החנית הטכנולוגי העצמאי של טורקיה במים עמוקים</u>. במקביל, הספינה החדישה *Cağrı Bey* (על שם המצביא הסלג'וקי) יועדה מראש למשימות בינלאומיות מורכבות, ובראשן הובלת מערך <u>קידוחי העומק מול חופי סומליה</u>.

סגירת המעגל – פלטפורמות הפקה ועיבוד צפות (FPU): השלב האחרון בשרשרת הערך העצמאית הושלם בשנת 2024 עם רכישתה והשקתה של ה-Osman Gazi (על שם מייסד האימפריה העות'מאנית) – <u>פלטפורמת ההפקה והעיבוד הצפה הראשונה של טורקיה</u>. הצבתה <u>בשדה "סקריה"</u> מסמנת את המעבר מחיפוש וקידוח להפקה, טיפול והזרמת גז עצמאית מהים למשק המקומי, תוך צמצום התלות במתקנים או בצינורות של חברות בינלאומיות זרות.

<u>לא רק "ברזלים" – מקורות כוח האדם והמומחיות</u>

רכש של ספינות קידוח מתקדמות אינו מסתכם בקניית ציוד. טורקיה סבלה היסטורית ממחסור חמור במהנדסי מים עמוקים, והפתרון נבנה באסטרטגיה רב־שלבית.

בשלב הראשון (2017-2020), עם רכישת *Yavuz* ו-*Fatih*, חלק ניכר מהתפקידים הקריטיים – מנהלי אסדה, קדחנים ראשיים ומפעילי מערכות תת-ימיות – אוישו על ידי מומחים זרים מנוסים מחברות שירותי שדות נפט בינלאומיות (בראשן Schlumberger, Baker Hughes ו-Subsea 7, לצד קבלנים מבריטניה, נורבגיה וקרואטיה). למומחים הזרים הוצמדו אנשי מקצוע טורקים לצורך חניכה ולמידה מעשית.

במקביל, נבנו שיתופי פעולה ישירים בין TPAO לאוניברסיטאות הטכניות המובילות במדינה – בראשן İTÜ (אוניברסיטת איסטנבול לטכנולוגיה) ו-ODTÜ (אוניברסיטת המזרח התיכון לטכנולוגיה באנקרה), שלהן פקולטות ותיקות להנדסת נפט וגז טבעי ולהנדסה ימית. הוקמו גם מוסדות הכשרה מקצועיים ממוקדים באזורי הפעילות, למשל בנפת זונגולדאק, בסמוך לפרויקט "סקריה."

טורקיה אף הקימה מרכזי סימולציה מתקדמים המדמים קידוח מים עמוקים, שליטה בבארות – והפעלת מערכותDP . אלה מאפשרים לצוותים לקבל הסמכות תקניות בינלאומיות (כגון IWCF ו-IADC) ללא תלות מלאה במתקנים בחו"ל. במקביל, הוסבו לתפקידים אלה קציני חיל הים הטורקי ובוגרי האקדמיות הימיות, שהשתלבו בפיקוד, בניווט, בתיאום אבטחה ימית ובהפעלת מערכות מכשור מתקדמות.

מומחיות טכנולוגית זו הפכה את היכולת ההנדסית להצלחה מבצעית בשטח. גילוי שדה "סקריה" ב-2020 לא היה תוצאה של מזל או של תלות בחברה זרה; הוא נשען על שנים של מיפוי, ניתוח וניסיון מצטבר.

<u>המשמעות האסטרטגית של הצי</u>

חשיבותו של הצי חורגת בהרבה מהממד התעשייתי. השליטה הריבונית המלאה בכלים ובצוותים הופכת את מערך הקידוח לזרוע גיאופוליטית ישירה של אנקרה. הצי מאפשר לה להפגין נוכחות ימית מתמשכת, לקבוע עובדות מוגמרות בשטחים ימיים במחלוקת ולייצר הרתעה מול שחקנים אזוריים – ממזרח הים התיכון ועד למבואות האוקיינוס ההודי.

ספינות הקידוח והמחקר פועלות הלכה למעשה כמכשירי מדיניות וכנכסים אסטרטגיים-ביטחוניים. הפעילות מתבצעת בסנכרון מלא בין ארבע זרועות: TPAO, משרד האנרגיה, חיל הים הטורקי ומטה הנשיאות. הספינות מלוות לעיתים קרובות בפריגטות, בצוללות ובכטב"מים. כך מדגימה אנקרה את המעבר התפיסתי מ"אנרגיה כתלות" ל"אנרגיה כעוצמה" – בסיס לתביעות טריטוריאליות, להרתעה ולמיצוב טורקיה כמעצמה ימית. זאת, גם בהתאם לדוקטרינת "המולדת הכחולה".

<u>סומליה ומרחב קרן אפריקה: מסיוע הומניטרי לנוכחות אסטרטגית</u>

נוכחותה של טורקיה בסומליה היא דוגמא מובהקת להתפתחות הדרגתית של אסטרטגיית חדירה אזורית. המעורבות החלה ב-2011 במיקוד הומניטרי מוצהר, כאשר הנשיא ארדואן ביקר במוגדישו בשיאו של רעב כבד. בתוך עשור בלבד תורגם הסיוע לנוכחות מקיפה בעלת ממדים כלכליים, תשתיתיים, ביטחוניים וטכנולוגיים. אנקרה קיבלה לידיה את ניהול ותפעול נמל מוגדישו ושדה התעופה הבינלאומי של הבירה, וב-2017 חנכה את הבסיס הצבאי הגדול ביותר שלה מחוץ לגבולותיה – TURKSOM –המשמש מוקד הכשרה ואימון מרכזי לצבא סומליה.

פריסה זו התרחבה בהמשך מנוכחות יבשתית קלאסית למעטפת הגנה רב־זרועית. לצד הפעלת כטב"מים תוקפים ומטוסי קרב מבסיסים בסומליה, אנקרה מקדמת תוכנית להקמת אתר שיגור לוויינים וניסויי טילים בליסטיים על אדמת המדינה, המנצל את קרבתה לקו המשווה ואת מרחב השיגור הפתוח מעל האוקיינוס ההודי. תשתיות אלו, בשילוב ניסיונות מקבילים לבסס נוכחות ימית בים האדום מול חופי סודאן, מעניקות לאנקרה רצף שליטה ימי וביטחוני החולש על פתחו של מצר באב אל-מנדב ועל נתיבי השיט הבינלאומיים המובילים לאוקיינוס ההודי.

כך, האחיזה התשתיתית והביטחונית סללה את הדרך למעבר למרחב האנרגטי. טורקיה חתמה עם הממשלה הפדרלית במוגדישו על סדרת הסכמים שהעניקו לחברת הנפט הלאומית (TPAO) זיכיונות בלעדיים לחיפוש ולהפקה במים הכלכליים (EEZ)של סומליה. מים אלו נחשבים לאחד האזורים המבטיחים והפחות ממופים בעולם מבחינת פוטנציאל הידרוקרבונים. היישום המבצעי מומש באמצעות פריסה ישירה של הצי הטורקי: ספינת הסקר הסיסמי Oruç Reis ביצעה מיפוי תלת-ממדי

מקיף, בליווי ספינות קידוח הפועלות במים עמוקים. הפעילות המהירה מוכיחה את יכולתה של אנקרה לגשר על פערים לוגיסטיים במרחק אלפי קילומטרים מנמלי הבית ולקצר את לוח הזמנים משלב המיפוי לשלבי הקידוח בפועל.

ההתפשטות האנרגטית מעוגנת בברית הגנה ימית מחייבת לעשור, שבמסגרתה קיבל חיל הים הטורקי מנדט מלא לאבטח את המרחב הימי הסומלי, להגן על ספינות המחקר והקידוח מפני איומי פיראטיות וטרור, ולבנות מחדש את משמר החופים וחיל הים המקומי – בתמורה לנתח משמעותי מרווחי משאבי הטבע.

מוקדי חיכוך

התרחבות פעילותה של TPAO וביסוס הנוכחות הצבאית של אנקרה מציבים אותה במסלול חיכוך מול שורת שחקנים אזוריים ומעצמות. במזרח הים התיכון נתקלת אנקרה בהתנגדות מצד יוון, קפריסין ומצרים, הרואות בפעילותה ניסיון לערער את מאזן הכוחות ואת הסטטוס-קוו. במקביל, היא מתחרה על נתחי שוק מול תאגידי אנרגיה אירופיים ותיקים.

בקרן אפריקה ובים האדום מתנגשת החדירה הטורקית עם מאמצי הפריסה הימית של איחוד האמירויות, הפועלת לביסוס רשת נמלים צבאיים ומסחריים לאורך החופים. ההתייצבות של אנקרה כערבה לריבונות מוגדישו הציבה אותה בעמדת בלימה מול שאיפותיה של אתיופיה להשיג מוצא ימי דרך סומלילנד. בנוסף, חוסר היציבות הפוליטית הפנימית בסומליה והיחסים המתוחים בין השלטון המרכזי למדינות המחוז (כגון פונטלנד) מעוררים ביקורת לגבי שקיפות ההסכמים ואופן חלוקת תמלוגי האנרגיה העתידיים. פריסה זו של כוחות אוויר, ים ותשתיות על אדמת סומליה מעוררת דריכות גם בקרב המעצמות המערביות, העוקבות אחר הפיכתה של טורקיה לשחקנית בעלת נוכחות בצוואר בקבוק ימיים קריטיים בכניסה לאוקיינוס ההודי.

ההשלכות האסטרטגיות עבור ישראל וכיווני פעולה

האסטרטגיה הימית של טורקיה נושאת השלכות ישירות על הביטחון הלאומי של ישראל בשתי זירות מפתח. במזרח הים התיכון, הפגנת העוצמה של הצי הטורקי והפעילות באזורים השנויים במחלוקת נועדו לבתר את המרחב הימי ולקרוא תיגר על הסטטוס-קוו שהתגבש בין ישראל, יוון, קפריסין ומצרים. פעילות זו מציבה חסם בפני יוזמות להנחת תשתיות תת-ימיות לאירופה, ומחייבת היערכות מוגברת של חיל הים להגנה על אסדות הגז ונתיבי השיט.

במקביל, ההתבססות הצבאית והימית של טורקיה בסומליה ובמבואות סודאן מציבה שחקן אסרטיבי ובעל יחסים מתוחים עם ישראל בנקודת החנק הקריטית של מצר באב אל-מנדב – עורק הסחר הימי הדרומי של ישראל לאסיה.

בשיח הביטחוני בישראל נשמע לעיתים החשש כי פריסת הכוחות הטורקית מייצרת בפועל אחיזה אסטרטגית סביב נתיבי השיט. אף שהמניע הטורקי המרכזי מתמקד בעצמאות אנרגטית ובהקרנת עוצמה מול יוון, איחוד האמירויות ומדינות אירופה, ועל אף קווי האספקה הארוכים והמגבלות הכלכליות של אנקרה, הרי שהאחיזה הטורקית בצמתי שיט קריטיים מחייבת את ישראל לערנות מודיעינית ומבצעית מתמדת.

התפתחות משמעותית המעצימה את מורכבות האתגר היא ההתחממות המדינית בין טורקיה למצרים בשנים האחרונות. הפשרת היחסים בין אנקרה לקהיר, שבאה לידי ביטוי בביקורי פסגה ובהסכמי שיתוף פעולה, עשויה לטשטש את קווי השבר המסורתיים במזרח הים התיכון. התקרבות זו מעוררת חשש בירושלים מפני שחיקת הבלוק האזורי שהתבסס בעשור האחרון (ישראל-יוון-קפריסין-מצרים), ועלולה לאפשר לטורקיה למסד הבנות ימיות ואנרגטיות מול מצרים שיחלישו את מעמדה האסטרטגי של ישראל. מבחינת אנקרה, שיקום היחסים עם קהיר נועד להבטיח את חופש התנועה של ספינות מחקר, מכליות נפט ומשלוחי גז דרך תעלת סואץ – עורק חיוני המאפשר לה לחבר לוגיסטית בין אחיזתה בים התיכון לבין פעילותה בים האדום ובקרן אפריקה.

לנוכח מציאות דינמית זו, על ישראל לנקוט גישה יזומה ורב־ממדית. ראשית, נדרשים שימור והעמקה של היחסים האסטרטגיים עם מצרים, לצד חיזוק מנגנוני התיאום בפורום הגז האזורי(EMGF) . זאת, בנוסף להידוק הברית עם יוון וקפריסין, תוך רתימת מדינות כגון איטליה וצרפת לעיגון היציבות בים התיכון. שנית, מומלץ להעמיק את שיתוף הפעולה הימי והמודיעיני עם איחוד האמירויות בקרן אפריקה ובדרום הים האדום כדי לנטר את הנוכחות הטורקית סביב באב אל-מנדב. לבסוף, לצד מוכנות מבצעית והגנה קפדנית על אסדות הגז ונתיבי המסחר, יש להמשיך לקיים ערוצי תקשורת מקצועיים למניעת חיכוך ותקריות ימיות בלתי רצויות מול כוחות הצי הטורקי.

סיכום

המעבר של טורקיה מצרכנית אנרגיה תלויה לשחקנית ימית יוזמת מסמן שינוי פרדיגמטי במדיניות החוץ והביטחון שלה. השאיפה הטורקית חורגת מצמצום הגירעון המסחרי המקומי באמצעות הגדלת ההפקה הריבונית. היעד המרכזי הוא שדרוג מעמדה ממדינת מעבר פסיבית של צינורות גז (Transit Hub) למרכז מסחר, תמחור והנזלת גז עצמאי (Trading & Pricing Hub). חזון ה-Hub האנרגטי ממזג בין שלושה אדנים: שליטה בצמתי אנרגיה וצנרת; צי קידוח וצי מלחמתי בעלי יכולת שהייה ופעולה במים עמוקים; ומתן מעטפת הגנה למדינות מארחות. שילוב זה מעניק לאנקרה יכולת לעצב את המערכת הגיאופוליטית והכלכלית ברצף שבין מזרח הים התיכון, הים האדום וצפון-מערב האוקיינוס ההודי. צי הקידוח והמחקר בבעלות TPAO חדל מלהיות כלי הנדסי-מסחרי גרידא והפך לחוד החנית של הקרנת העוצמה הלאומית, המאפשר לאנקרה לפעול באופן עצמאי במרחבי מים עמוקים ללא תלות בחברות זרות.

שאלת מפתח לעתיד נותרה האם תצליח טורקיה לתרגם את נוכחותה הימית לנכסים כלכליים ומדיניים בני־קיימא. הישענות על משטרים בלתי יציבים חושפת את ההישגים לתנודתיות פוליטית מקומית, שבה חילופי שלטון עלולים לערער זיכיונות. התרחבות היתר מעוררת גם חששות מפני מגמות ניאו-עות'מאניות ומלבה התנגדות בקרב אליטות מקומיות ושחקנים אזוריים מתחרים. התפרסות היתר הגיאוגרפית, בשילוב חוסר היציבות של המדינות המארחות והחיכוך עם שחקנים אזוריים, יכבידו על משאביה של טורקיה ועשויים להגביל את מימוש החזון ל-Hub אנרגטי.

עבור ישראל ומערכת הבריתות האזורית, ההתנהלות הטורקית מחייבת שילוב בין חיזוק הבריתות הימיות והאנרגטיות לבין ניהול סיכונים שקול, במטרה להבטיח את חופש השיט ואת חוסנם של נכסי האנרגיה הלאומיים.

עורכי הסדרה: ענת קורץ, רינת חרש ואלדד שביט.